

Sygn. akt I NSNc 28/19

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 13 maja 2020 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Paweł Czubik (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Aleksander Stępkowski

Jolanta Jarząbek (ławnik Sądu Najwyższego)

w sprawie z powództwa J. Ś.

przeciwko U. O.

o zapłatę

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych w dniu 13 maja 2020 r.

skargi nadzwyczajnej Prokuratora Generalnego od nakazu zapłaty w postępowaniu upominawczym Sądu Rejonowego w P. z dnia 20 marca 2007 r.,
sygn. akt I Nc (...)

- 1. uchyla w całości zaskarżony nakaz zapłaty wydany wobec U. O. i przekazuje sprawę do ponownego rozpoznania Sądowi Rejonowemu w P.;**
- 2. znosi wzajemnie koszty procesu w postępowaniu przed Sądem Najwyższym.**

UZASADNIENIE

W dniu 24 lipca 2006 r. U. O. zawarła z J. N. prowadzącym działalność gospodarczą pod nazwą „U.” umowę pożyczki nr (...)/2006. Zgodnie z tą umową, J. N. udzielił U. O. pożyczki pieniężnej w kwocie 4.455,00 zł z terminem jej spłaty do 24 sierpnia 2006 r. wraz z odsetkami umownymi w wysokości 84,64 zł. Ponadto, w § 2 pkt 4 przedmiotowej umowy zastrzeżono, że w przypadku niespłacenia pożyczki wraz z odsetkami w ustalonym terminie U. O. obowiązana będzie do zapłaty odsetek karnych w wysokości 30% za każdy rozpoczęty miesiąc zwłoki.

W dniu 24 lipca 2006 r. U. O. potwierdziła otrzymanie gotówki w kwocie 4.455,00 zł. Nie spłaciła jednak pożyczki w przewidzianym w umowie terminie.

Umową przelewu wierzytelności z dnia 25 sierpnia 2006 r. (wraz z aneksem z 2007 r.), J. N. przeniósł przysługującą mu wierzytelność wobec U. O. na rzecz J. Ś., prowadzącego działalność gospodarczą pod firmą Firma J. Ś. Pismem z dnia 12 lutego 2007 r. pełnomocnik J. Ś. skierował do U. O. ostateczne wezwanie do zapłaty kwoty łącznej w wysokości 12.097,27 zł, na którą składała się kwota pożyczki, odsetki umowne i odsetki karne. Następnie, pozwem skierowanym przeciwko U. O. z dnia 23 lutego 2007 r. pełnomocnik ten wniósł o zasądzenie przez Sąd Rejonowy w P. kwoty łącznej: 12.536,67 zł. Na żadaną w pozwie kwotę składała się kwota udzielonej pożyczki (4.455,00 zł) oraz skapitalizowanych odsetek umownych (84,64 zł) i odsetek karnych za okres od 25 sierpnia 2006 r. do 23 lutego 2007 r. (7.997,03 zł).

Nakazem zapłaty w postępowaniu upominawczym z dnia 20 marca 2007 r., sygn. akt I Nc (...), Sąd Rejonowy w P. na skutek pozwu wniesionego w dniu 26 lutego 2007 r. przez J. Ś. orzekł, że U. O. w ciągu dwóch tygodni od doręczenia nakazu powinna zapłacić powodowi kwotę 12.536,67 zł wraz z umownymi odsetkami w wysokości 30% w skali miesiąca od dnia 26 lutego 2007 r. do dnia zapłaty i kosztami postępowania w kwocie 2.574,00 zł albo wnieść w tymże terminie sprzeciw.

Wobec braku jego zaskarżenia, nakaz zapłaty uprawomocnił się w dniu 17 kwietnia 2007 r.

W dniu 26 marca 2019 r. Prokurator Generalny wniósł skargę nadzwyczajną działając na podstawie art. 89 § 1 i § 2 w zw. z art. 115 § 1 i § 1a ustawy o SN, z uwagi na konieczność zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej, zaskarżył nakaz zapłaty w całości i wniósł o jego uchylenie w całości i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Rejonowemu w P. z pozostawieniem temu sądowi rozstrzygnięcia o kosztach postępowania ze skargi nadzwyczajnej.

Na mocy art. 89 § 1 pkt 2 ustawy o SN Prokurator Generalny zarzucił zaskarżonemu wyrokowi naruszenie w sposób rażący prawa materialnego tj. przepisów art. 359 § 2¹ k.c., art. 359 § 2² k.c. oraz art. 359 § 2³ k.c. przez niewłaściwe ich zastosowanie i orzeczenie zgodnie z żądaniem pozwu o obowiązku zapłaty przez U. O. kwoty 12.536,67 zł wraz z umownymi odsetkami w wysokości 30% w skali miesiąca od dnia 26 lutego 2007 r. do dnia zapłaty, podczas gdy wskazane przepisy w brzmieniu obowiązującym zarówno w dacie czynności prawnej, z której wynikał obowiązek zapłaty odsetek umownych, jak i w dacie orzekania przez Sąd stanowiły, że maksymalna wysokość odsetek wynikająca z czynności prawnej nie może w stosunku rocznym przekraczać czterokrotności wysokości stopy kredytu lombardowego Narodowego Banku Polskiego tj. 22% w skali roku, a jeżeli przekracza tę wysokość to należą się odsetki maksymalne.

Mając na uwadze powyższe, działając na zasadzie art. 91 § 1 ustawy o SN Prokurator Generalny wniósł o uchylenie zaskarżonego nakazu zapłaty w całości i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Rejonowemu w P.

Uzasadnienie przedstawionego zarzutu skargi nadzwyczajnej sprowadza się do wykazania, że:

– w dacie zawarcia umowy pożyczki stanowiącej podstawę dochodzonego roszczenia, tj. w dniu 24 lipca 2006 r., jak i w dacie cesji wierzytelności, tj. 25 sierpnia 2006 r., a nadto w dacie orzekania obowiązywały przepisy bezpośrednio regulujące dopuszczalną wysokość oprocentowania umowy pożyczki (były to regulacje dotyczące odsetek maksymalnych, zawarte w art. 359 § 2¹, 359 § 2² oraz 359 § 2³ k.c., które weszły w życie w dniu 20 lutego 2006 r.);

– wyżej cytowane przepisy k.c. mają charakter bezwzględnie obowiązujący, co wynika z brzmienia art. 359 § 2³ k.c., zgodnie z którym postanowienia umowne nie mogą wyłączać, ani też ograniczać przepisów o odsetkach maksymalnych;

– wbrew wynikającego z przepisów obowiązku uznania, że w miejsce wskazywanych odsetek, których wysokość przekracza odsetki maksymalne winny znaleźć zastosowanie art. 359 § 2¹ oraz § 2² k.c., Sąd orzekł zgodnie z żądaniem pozwu;

– wydanie przez Sąd Rejonowy w P. orzeczenia, z którego wynika powinność zapłaty odsetek w wysokości 360% w skali roku, w sytuacji, gdy obowiązujące w dacie zawarcia umowy przepisy określały wysokość odsetek maksymalnych na poziomie 22% w skali roku, jest sprzeczne nie tylko z bezwzględnie obowiązującymi przepisami prawa, ale także z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej;

– zaskarżone orzeczenie usankcjonowało „lichwiarski” charakter zapisów umowy, co godzi nie tylko w obowiązujący porządek prawny, ale także w wartości chronione przez system prawa stanowiące podstawę wprowadzonych przepisów o odsetkach maksymalnych i jest sprzeczne ze sprawiedliwością społeczną;

– na dzień 19 czerwca 2018 r. stan zadłużenia pozwanej wynosił 587.657,73 zł. Wskazana dysproporcja pomiędzy oznaczoną w umowie kwotą pożyczki w wysokości 4.455,00 zł, a wynikającą z nakazu kwotą do zapłaty oznacza, że określone w umowie oprocentowanie sprzeczne z przepisem art. 359 § 2¹ k.c. było również sprzeczne z celem umowy pożyczki, którym nie może być nadmierne wzbogacenie po stronie pożyczkodawcy i faktyczne doprowadzenie pożyczkobiorcy do pozbawienia go jakiejkolwiek możliwości spłaty zadłużenia.

Sąd Najwyższy, zważył co następuje:

1. Zgodnie z art. 95 pkt 1 ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym (t.j.: Dz.U. 2019, poz. 825 ze zm. – dalej: u.s.n.) w zakresie nieuregulowanym przepisami ustawy do skargi nadzwyczajnej, w tym postępowania w sprawie tej skargi, stosuje się w zakresie spraw cywilnych – przepisy ustawy z

dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego dotyczące skargi kasacyjnej, z wyłączeniem art. 398⁴ § 2 oraz art. 398⁹. Sąd Najwyższy zwraca uwagę, że przepis art. 95 pkt 1 u.s.n. nie wskazuje, że do skargi nadzwyczajnej w sprawach cywilnych przepisy k.p.c. o skardze kasacyjnej stosuje się „odpowiednio”. Stąd wymaga rozważenia, czy możliwe jest przyjęcie, że przepisy te mają zastosowanie wprost, a także, jakie byłyby skutki akceptacji takiego założenia.

W postępowaniu ze skargi nadzwyczajnej nie może mieć zastosowania art. 398¹ § 1 k.p.c., wyznaczający zakres orzeczeń zaskarżalnych skargą kasacyjną. W tej materii przepis art. 89 § 1 u.s.n. zawiera bowiem autonomiczną regulację, z której wynika, że przedmiotem skargi nadzwyczajnej może być każde orzeczenie kończące postępowanie w sprawie, czyli nie tylko orzeczenie wymienione w art. 398¹ § 1 k.p.c. Przepis art. 89 § 1 u.s.n. wyłącza więc stosowanie art. 398¹ § 1 k.p.c. w postępowaniu ze skargi nadzwyczajnej. Podobnie jest w wypadku podstaw skargi nadzwyczajnej. W postępowaniu wywołanym skargą nadzwyczajną nie może znajdować zastosowania art. 398³ k.p.c. definiujący podstawy skargi kasacyjnej, skoro podstawy skargi nadzwyczajnej są uregulowane odmiennie w art. 89 § 1 u.s.n. To samo dotyczy: (1) art. 398⁵ k.p.c. w zakresie terminu na wniesienie skargi, albowiem termin ten został dla skargi nadzwyczajnej określony w art. 89 § 3 i art. 115 ust. 1 u.s.n., (2) art. 398¹⁰ zd. 1 k.p.c. ze względu na odrębne ukształtowanie składu Sądu Najwyższego przy rozpoznawaniu skargi nadzwyczajnej w art. 94 u.s.n., (3) art. 398¹³ § 2 k.p.c. *in fine*, ponieważ skarga nadzwyczajna może zostać oparta na zarzucie błędu w ustaleniach faktycznych (art. 89 § 1 pkt 3 u.s.n.), co wyklucza w takim wypadku związanie Sądu Najwyższego ustaleniami faktycznymi stanowiącymi podstawę zaskarżonego orzeczenia, (4) art. 398¹⁴, 398¹⁵ § 1 zd. 1, 398¹⁶, 398¹⁹ zd. 1 k.p.c. z uwagi na odrębne uregulowanie sposobów rozstrzygnięcia skargi nadzwyczajnej w art. 91 § 1 u.s.n.

Zatem wbrew dosłownej treści art. 95 pkt 1 u.s.n. nie tylko art. 398⁴ § 2 oraz art. 398⁹ k.p.c. nie mają zastosowania w postępowaniu ze skargi nadzwyczajnej, ale dotyczy to w tym samym stopniu szeregu innych przepisów odnoszących się do skargi kasacyjnej.

Z drugiej strony nie ma żadnych przeszkód, aby część przepisów o skardze kasacyjnej stosować do skargi nadzwyczajnej wprost. Tak jest m.in. w wypadku

art. 398⁴ § 1 i 3, 398⁵ § 1 *in principio*, 398⁸, 398¹⁰ zd. 2, 398¹¹ § 2–4, 398¹², 398¹³ § 1 i 2, 398¹⁵ § 1 zd. 2 i § 2, 398¹⁷, 398¹⁸, 398²⁰, 398²¹ k.p.c. Część przepisów może być jednak zastosowana jedynie z odpowiednimi modyfikacjami. Dotyczy to art. 398⁶, 398⁷, 398¹¹ § 1, 398¹⁹ zd. 2 k.p.c.

Prowadzi to do konkluzji, że pomimo zaniechania wskazania przez ustawodawcę, że przepisy o skardze kasacyjnej stosuje się do skargi nadzwyczajnej „odpowiednio”, konieczność takiego sposobu stosowania tych przepisów nie może budzić wątpliwości. Sąd Najwyższy uznaje wobec tego, że w zakresie nieuregulowanym przepisami u.s.n. do skargi nadzwyczajnej, w tym postępowania w sprawie tej skargi, w zakresie spraw cywilnych stosuje się odpowiednio przepisy k.p.c. dotyczące skargi kasacyjnej.

2. Z tych powodów w postępowaniu ze skargi nadzwyczajnej nie ma zastosowania art. 398² § 1 k.p.c., uzależniający dopuszczalność skargi – co do zasady – od wartości przedmiotu zaskarżenia. Innymi słowy, wniesienie skargi nadzwyczajnej jest dopuszczalne od każdego orzeczenia, wskazanego w art. 89 § 1 u.s.n. bez względu na wartość przedmiotu zaskarżenia. Przyjęcie poglądu przeciwnego skutkowałoby natomiast koniecznością odrzucenia rozpatrywanej skargi nadzwyczajnej.

Sąd Najwyższy zauważa, że w niniejszej sprawie, ze względu na zaskarżenie nakazu zapłaty w całości, wartość przedmiotu zaskarżenia stosownie do art. 368 § 2 k.p.c. w zw. z art. 398²¹ k.p.c. wynosi jedynie 12.537 zł. Jednak po pierwsze, przepis art. 89 § 1 u.s.n. samodzielnie i wyczerpująco wyznacza zakres orzeczeń zaskarżalnych skargą nadzwyczajną, nie odwołując się do wartości przedmiotu zaskarżenia, a po drugie, brak przekonujących argumentów natury aksjologicznej i celowościowej, które skłaniałyby do przyjęcia, że również w wypadku skargi nadzwyczajnej konieczne jest ograniczenie możliwości zaskarżania orzeczeń w sposób wynikający z art. 398² § 1 k.p.c.

3. Według art. 89 § 1 u.s.n. skarga nadzwyczajna może zostać wniesiona od prawomocnego orzeczenia sądu powszechnego lub sądu wojskowego kończącego postępowanie w sprawie. Oczywiście jest więc, że przedmiotem zaskarżenia może być nakaz zapłaty wydany w postępowaniu upominawczym, który ma skutki prawomocnego wyroku (art. 494 § 2 k.p.c.).

Nakaz zapłaty wydany przez Sąd Rejonowy w P. dnia 20 marca 2007 r. nie został zaskarżony i uprawomocnił się z dniem 17 kwietnia 2007 r. Również na tej płaszczyźnie skarga jest dopuszczalna.

4. Nadto, skarga nadzwyczajna jest dopuszczalna, jeżeli orzeczenie nie może być uchylone lub zmienione w trybie innych nadzwyczajnych środków zaskarżenia (art. 89 § 1 *in fine* u.s.n.).

W ocenie Sądu Najwyższego, nakaz zapłaty z dnia 20 marca 2007 r., biorąc pod rozwagę podstawę skargi, może być wyeliminowany z obrotu prawnego jedynie w drodze skargi nadzwyczajnej. Sąd Najwyższy nie dostrzega w szczególności możliwości uchylecia tego nakazu w drodze skargi o wznowienie postępowania (art. 401–403 k.p.c.), skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia (art. 424¹¹ § 3 k.p.c.), a także wniosku przewidzianego w art. 96 § 1 u.s.n.

5. Co do zasady, skargę nadzwyczajną można wnieść w terminie 5 lat od dnia uprawomocnienia się zaskarżonego orzeczenia, a jeżeli od orzeczenia została wniesiona skarga kasacyjna – w terminie roku od dnia jej rozpoznania (art. 89 § 3 u.s.n.). Jednak zgodnie z art. 115 § 1 u.s.n. w okresie 3 lat od dnia wejścia w życie u.s.n., tj. do dnia 3 kwietnia 2021 r. (zob. art. 136 u.s.n.), skarga nadzwyczajna może być wniesiona od prawomocnych orzeczeń kończących postępowanie w sprawach, które uprawomocniły się po dniu 17 października 1997 r. W takim wypadku przepisu art. 89 § 3 zd. 1 u.s.n. nie stosuje się.

Nakaz zapłaty został wydany przez Sąd Rejonowy w P. w dniu 20 marca 2007 r. i uprawomocnił się z dniem 17 kwietnia 2007 r. Przesądza to o dopuszczalności skargi nadzwyczajnej w świetle art. 115 § 1 u.s.n.

6. Sąd Najwyższy zgodnie z art. 398¹³ § 1 k.p.c. w zw. z art. 95 pkt 1 u.s.n. rozpoznaje skargę nadzwyczajną w granicach zaskarżenia oraz w granicach podstaw; w granicach zaskarżenia bierze z urzędu pod rozwagę nieważność postępowania.

Skarga nadzwyczajna opiera się wyłącznie na zarzucie naruszenia przez Sąd Rejonowy art. 359 § 2¹ k.c. w zw. z art. 359 § 2² k.c. oraz art. 359 § 2³ k.c. w brzmieniu obowiązującym od 20 lutego 2006 r. do 31 grudnia 2015 r. Przepis art. 359 § 2¹ k.c. w brzmieniu nadanym ustawą z dnia 7 lipca 2005 r. o zmianie

ustawy – Kodeks cywilny oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U. 2005, Nr 157, poz. 1316) stanowił, że maksymalna wysokość odsetek wynikających z czynności prawnej nie może w stosunku rocznym przekraczać czterokrotności wysokości stopy kredytu lombardowego Narodowego Banku Polskiego (odsetki maksymalne). Z kolei art. 359 § 2² k.c. stwierdzał, że w wypadku, gdy wysokość odsetek wynikających z czynności prawnej przekracza wysokość odsetek maksymalnych, należą się odsetki maksymalne. Natomiast art. 359 § 2³ k.c., stanowił, że postanowienia umowne nie mogą wyłączać ani ograniczać przepisów o odsetkach maksymalnych, także w razie dokonania wyboru prawa obcego. W takim przypadku stosuje się przepisy ustawy.

Przepisy te bez wątplenia wykluczały możliwość zastrzegania odsetek wyższych niż maksymalne w treści czynności prawnej (odsetek kapitałowych). Limitowały więc odsetki, których zarówno podstawa (źródło), jak i wysokość zostały ustalone przez strony. Skarga nadzwyczajna dotyczy natomiast odsetek za opóźnienie, których podstawą (źródłem) jest art. 481 k.c. Zgodnie z art. 481 § 1 k.c. w brzmieniu obowiązującym do dnia 31 grudnia 2015 r. jeżeli dłużnik opóźnia się ze spełnieniem świadczenia pieniężnego, wierzyciel może żądać odsetek za czas opóźnienia, chociażby nie poniósł żadnej szkody i chociażby opóźnienie było następstwem okoliczności, za które dłużnik odpowiedzialności nie ponosi. Jeżeli stopa odsetek za opóźnienie nie była z góry oznaczona, należą się odsetki ustawowe. Jednakże gdy wierzytelność jest oprocentowana według stopy wyższej niż stopa ustawowa, wierzyciel może żądać odsetek za opóźnienie według tej wyższej stopy (art. 481 § 2 k.c.). Do dnia 31 grudnia 2015 r. przepis art. 481 k.c. nie zawierał regulacji dotyczącej maksymalnej wysokości odsetek za opóźnienie. Takie rozwiązanie zostało wprowadzone dopiero od 1 stycznia 2016 r. na mocy ustawy z dnia 9 października 2015 r. o zmianie ustawy o terminach zapłaty w transakcjach handlowych, ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2015, poz. 1830).

Na tle takiego brzmienia art. 359 i 481 k.c. przed dniem 1 stycznia 2016 r. w piśmiennictwie prezentowane są dwa poglądy dotyczące maksymalnej wysokości odsetek za opóźnienie. Pierwszy z nich, odwołujący się do wykładni literalnej art. 359 § 2¹ k.c. oraz argumentów natury historycznej, wskazuje, że zamieszczone

w tym przepisie ograniczenie odnosiło się wyłącznie do tych odsetek, których źródłem jest czynność prawna. Ponieważ obowiązek zapłaty odsetek za opóźnienie, nawet jeśli ich wysokość została określona w treści czynności prawnej, wynika z ustawy (art. 481 k.c.), to art. 359 § 2¹ k.c. nie dotyczy odsetek za opóźnienie. Drugi pogląd, w którym na pierwszy plan wysuwają się argumenty nawiązujące do wykładni celowościowej zakłada, że istnieją tożsame racje dla ograniczenia wysokości odsetek kapitałowych i tych należnych za opóźnienie oraz potrzeba uniemożliwienia łatwego obchodzenia zakazu zastrzegania nadmiernych odsetek.

Sąd Najwyższy w dotychczasowym orzecznictwie opowiedział się za drugim z tych poglądów. W wyroku z dnia 6 kwietnia 2017 r., III CSK 174/16 wskazał, że: „Przed wejściem w życie art. 481 § 2¹, § 2² i § 2³ k.c. umowne określenie odsetek za opóźnienie w spełnieniu świadczenia pieniężnego należało traktować jako zastrzeżenie odsetek „wynikających z czynności prawnej” w rozumieniu art. 359 § 2¹, § 2² i § 2³ k.c., a zatem jako klauzulę, która podlegała tym przepisom (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 29 kwietnia 2010 r., IV CSK 370/09). Ustanowienie obok art. 359 § 2¹, § 2² i § 2³ k.c. przepisów art. 481 § 2¹, § 2² i § 2³ k.c. o zasadniczo zbieżnej z nimi treści miało m.in. na celu usunięcie podnoszonych w niektórych wypowiedziach piśmiennictwa wątpliwości co do dopuszczalności stosowania wcześniej art. 359 § 2¹, § 2² i § 2³ k.c. także do umownych odsetek za opóźnienie. Wobec tego ustanowienie art. 481 § 2¹, § 2² i § 2³ k.c. nie daje podstaw do wnioskowania *a contrario*, że wcześniej przepisy art. 359 § 2¹, § 2² i § 2³ k.c. nie mogły być stosowane do umownych odsetek za opóźnienie. Przeciwnie, stanowi potwierdzenie wykładni dopuszczającej stosowanie wcześniej tych przepisów także do umownych odsetek za opóźnienie” (tak też wyroki Sądu Najwyższego z dnia: 28 lutego 2017 r., I CNP 11/16; 23 marca 2018 r., I CSK 351/17 oraz z dnia 8 maja 2019 r., I NSNc 2/19).

Sąd Najwyższy w składzie rozpoznającym skargę nadzwyczajną również przychylił się do stanowiska, że w stanie prawnym obowiązującym przed 1 stycznia 2016 r. niedopuszczalne było zastrzeganie w czynności prawnej odsetek za opóźnienie (art. 481 § 1 k.c.) w wysokości wyższej niż odsetki maksymalne wynikające z art. 359 § 2¹ k.c.

Nie przekonuje w szczególności argument odwołujący się do wykładni literalnej art. 359 § 2¹ k.c., wskazujący, że skoro dotyczy on limitowania odsetek „wynikających z czynności prawnej”, to nie dotyczy to odsetek za opóźnienie, które „wynikają” z ustawy, w tym wypadku z art. 481 k.c. Nie można tracić z pola widzenia, iż ustalenie przez strony wysokości odsetek za opóźnienie oznacza, że zasadniczy element tego stosunku, wyznaczający wysokość zobowiązania dłużnika, ma swoje źródło w czynności prawnej, a więc „wynika” z tej czynności. W takim bowiem wypadku odsetki za opóźnienie mają swoją podstawę (źródło) w art. 481 § 1 k.c., ale ich wysokość wynika z czynności prawnej. Zdaniem Sądu Najwyższego, pozwala to na przyjęcie, że przepis art. 359 § 2¹ k.c. przed dniem 1 stycznia 2016 r. limitował odsetki za opóźnienie, których wysokość strony ustaliły czynnością prawną.

Poza tym, celem wprowadzenia ograniczeń wynikających z art. 359 § 2¹ k.c. była bezspornie ochrona dłużnika przed obciążeniem go nadmiernymi odsetkami. Brak jest jakichkolwiek argumentów, które przemawiałyby za różnicowaniem tej ochrony w zależności od podstawy (źródła) naliczania odsetek. Zmianę art. 481 k.c. obowiązującą od 1 stycznia 2016 r. należy w związku z tym odczytywać – jak uczynił to już Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 6 kwietnia 2017 r., III CSK 174/16 – jako zmierzającą do usunięcia podnoszonych zastrzeżeń, co do zakresu obowiązywania art. 359 § 2¹ k.c., a nie istotną zmianę stanu prawnego.

Prowadzi to do wniosku, że również w stanie prawnym obowiązującym przed 1 stycznia 2016 r. niedopuszczalne było zastrzeganie w czynności prawnej odsetek za opóźnienie (art. 481 § 1 k.c.) w wysokości wyższej niż odsetki maksymalne określone w art. 359 § 2¹ k.c.

7. Sąd Najwyższy wyjaśnia przy tym, że przepisy art. 359 i 481 k.c. w brzmieniu obowiązującym przed dniem 1 stycznia 2016 r. mają zastosowanie do określenia wysokości zobowiązania pozwanej. Wynika to z treści art. 56 ustawy z dnia 9 października 2015 r. o zmianie ustawy o terminach zapłaty w transakcjach handlowych, ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw, zgodnie z którym do odsetek należnych za okres kończący się przed dniem wejścia w życie niniejszej ustawy stosuje się przepisy dotychczasowe.

Zatem zakres zobowiązania pozwanej z tytułu odsetek przed dniem 1 stycznia 2016 r. jest kształtowany przez treść art. 359 i 481 k.c. w brzmieniu obowiązującym do 31 grudnia 2015 r.

8. Według art. 89 § 1 pkt 2 u.s.n. skarga nadzwyczajna może zostać uwzględniona, jeżeli orzeczenie w sposób rażący narusza prawo przez błędną jego wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie. Sąd Najwyższy podkreśla, że naruszenie prawa „rażące” jest czym innym niż naruszenie prawa „oczywiste”, czyli widoczne dla przeciętnego prawnika *prima facie* bez konieczności wnikliwej analizy (por. np. uzasadnienie postanowienia Sądu Najwyższego z 29 marca 2019 r., V CSK 326/18 oraz wyrok Sądu Najwyższego z 8 czerwca 2017 r., SNO 22/17).

Natomiast na tle skargi nadzwyczajnej ocena tego, czy doszło do rażącego naruszenia prawa jest uzależniona od: (1) wagi naruszonej normy, tj. jej pozycji w hierarchii norm prawnych, (2) stopnia (istotności) jej naruszenia, (3) skutków naruszenia dla stron postępowania. Mając na uwadze te trzy czynniki, Sąd Najwyższy uznał, że niezastosowanie w okolicznościach niniejszej sprawy przez Sąd Rejonowy w P. przepisu art. 359 § 2¹ w zw. z art. 359 § 2² k.c. stanowiło rażące naruszenie prawa.

Nie budzi przecież wątpliwości, że pominięcie wskazanych przepisów nie pozwoliło na realizację głównego celu wprowadzenia analizowanej instytucji prawnej maksymalnych odsetek – ochrony dłużnika przed zastrzeżeniem na rzecz wierzyciela odsetek w nadmiernej wysokości. Oczywiste jest też, że niezastosowanie art. 359 § 2¹ w zw. z art. 359 § 2² k.c. doprowadziło do bardzo poważnego uszczerbku w sferze prawnej pozwanej, powodując obciążenie jej zobowiązaniem aktualnie przewyższającym pierwotny dług kilkadziesiąt razy.

9. W skardze nadzwyczajnej zostały sformułowane zarzuty w stosunku do odsetek, które odzwierciedlone zostały w zaskarżonym nakazie zapłaty w ramach kwoty 12.536,67 zł (odsetki karne wynoszą 7.997,03 zł) oraz odsetek w wysokości 30 % w skali miesiąca od dnia 26 lutego 2007 r. do dnia zapłaty. Zgodnie z art. 398¹³ § 1 k.p.c. w zw. z art. 95 pkt 1 u.s.n. Sąd Najwyższy rozpoznaje skargę nadzwyczajną w granicach zaskarżenia oraz w granicach podstaw. Z tego względu spod oceny Sądu Najwyższego uchylają się m.in. takie zagadnienia jak chociażby

dopuszczalność wydania zaskarżonego nakazu zapłaty w postępowaniu upominawczym (art. 497¹ k.p.c.).

Jednakże konieczne jest uchylenie nakazu zapłaty w całości ponieważ w jego treści nie została wprost odzwierciedlona kwota udzielonej pożyczki i skapitalizowanych odsetek umownych, co do których nie sformułowano zarzutów w skardze nadzwyczajnej. Zadaniem Sądu, będzie ponowne rozpatrzenie sprawy przy uwzględnieniu kwoty głównej udzielonej pożyczki (4.455,00 zł), skapitalizowanych odsetek umownych (84,64 zł) oraz poprawnie określonych, zgodnie z niniejszym uzasadnieniem, odsetek z tytułu niespłacenia pożyczki w terminie, biorąc pod uwagę przepisy dotyczące ewentualnego przedawnienia roszczenia.

10. Zgodnie z art. 89 § 1 u.s.n. uwzględnienie skargi nadzwyczajnej jest możliwe, jeżeli to konieczne dla zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej.

Jedną z zasad wywodzonych z zasady demokratycznego państwa prawnego (art. 2 Konstytucji) jest zasada zaufania obywatela do państwa. Zasada ta wiąże się z bezpieczeństwem prawnym jednostki. Wyraża się ona m.in. w takim stosowaniu prawa, „by nie stawało się ono swoistą pułapką dla obywatela i aby mógł on układać swoje sprawy w zaufaniu, iż nie naraża się na prawne skutki, których nie mógł przewidzieć w momencie podejmowania decyzji i działań oraz w przekonaniu, iż jego działania podejmowane zgodnie z obowiązującym prawem będą także w przyszłości uznawane przez porządek prawny” (wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 7 lutego 2001 r., K 27/00). Bezpieczeństwo prawne jednostki związane z pewnością prawa umożliwia przewidywalność działań organów państwa oraz prognozowanie działań własnych (wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 14 czerwca 2000 r., P 3/00). Zatem jedną ze składowych zasady demokratycznego państwa prawnego jest zasada zaufania obywatela do państwa, wyrażająca się również w możliwości oczekiwania przez obywatela, aby organy państwa prawidłowo stosowały obowiązujące przepisy prawa, skoro zgodnie z art. 7 Konstytucji organy władzy publicznej działają na podstawie i w granicach prawa.

Sąd Rejonowy w P. wydając zaskarżony nakaz zapłaty, nie zastosował przepisów art. 359 § 2¹ i 2² k.c., naruszając w ten sposób zasadę zaufania

obywatela do państwa, godząc w bezpieczeństwo prawne pozwanej. Z tej przyczyny uchylenie tego orzeczenia – w zakresie, w jakim skarga nadzwyczajna okazała się zasadna – jest konieczne dla zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej.

11. Jednocześnie, zdaniem Sądu Najwyższego, na przeszkodzie uwzględnieniu skargi nadzwyczajnej nie stoi treść art. 115 § 2 u.s.n. Zgodnie z tym przepisem, jeżeli zachodzą przesłanki wskazane w art. 89 § 1 u.s.n., a zaskarżone orzeczenie wywołało nieodwracalne skutki prawne, w szczególności jeżeli od dnia uprawomocnienia się zaskarżonego orzeczenia upłynęło 5 lat, a także jeżeli uchylenie orzeczenia naruszyłoby międzynarodowe zobowiązania Rzeczypospolitej Polskiej, Sąd Najwyższy ogranicza się do stwierdzenia wydania zaskarżonego orzeczenia z naruszeniem prawa oraz wskazania okoliczności, z powodu których wydał takie rozstrzygnięcie, chyba że zasady lub wolności i prawa człowieka i obywatela określone w Konstytucji przemawiają za wydaniem rozstrzygnięcia, o którym mowa w art. 91 § 1 u.s.n.

Co prawda od wydania zaskarżonego nakazu upłynęło już ponad 5 lat, co w świetle art. 115 § 2 u.s.n. stanowi samodzielną podstawę uniemożliwiającą jego uchylenie (jest to szczególna postać stanu nieodwracalnych skutków prawnych), to – według Sądu Najwyższego – prawa człowieka i obywatela określone w Konstytucji przemawiają za wydaniem orzeczenia, o jakim mowa w art. 91 § 1 u.s.n.

Oczywiste jest, że dalsze obowiązywanie zaskarżonego nakazu zapłaty skutkowałoby utrzymaniem istnienia długu pozwanej w rozmiarze dotkliwie ingerującym w jej prawa majątkowe, a w szczególności w chronione przez art. 21 i 64 Konstytucji prawo własności. Pozwana w celu zaspokojenia wierzyciela musiałaby bowiem zostać pozbawiona znaczącej części swojego majątku. W ocenie Sądu Najwyższego, za uwzględnieniem skargi nadzwyczajnej, mimo upływu okresu, o którym mowa w art. 115 § 2 u.s.n. przemawia więc zagwarantowane na poziomie konstytucyjnym prawo własności pozwanej.

12. Z tych względów Sąd Najwyższy, na podstawie art. 91 § 1 u.s.n. w zw. z art. 398²¹ k.p.c. w zw. z art. 95 pkt 1 u.s.n. oraz w zw. z art. 2 Konstytucji RP,

uchylił w całości nakaz zapłaty wobec U. O. przekazując sprawę do ponownego rozpoznania Sądowi Rejonowemu w P..

Jednocześnie na podstawie art. 398¹⁸ k.p.c. w zw. z art. 95 pkt 1 u.s.n. Sąd Najwyższy zniósł wzajemnie między stronami koszty postępowania wywołanego wniesieniem skargi nadzwyczajnej.